

УДК 355.321

Раджапакса Й.К.

Національний університет оборони України.

Проблемні питання застосування військово-морських сил в інтересах захисту економічної діяльності держави на морі

Проблемные вопросы применения военно-морских сил в интересах защиты экономической деятельности государства на море

Problems of the use of military forces in the Sea of protection of economic interests of the state of the sea

Резюме. У статті розглянуто питання щодо визначення переліку завдань, які повинні покладатись на військово-морські сили для забезпечення захисту економічної діяльності держави на морі, та на підставі аналізу існуючого науково-методичного апарату сформульовано наукове завдання дослідження, яке полягає в удосконаленні методичного апарату оцінювання ефективності застосування сил (військ) військово-морських сил для захисту економічної діяльності держави на морі.

Ключові слова: Захист економічної діяльності держави на морі, завдання застосування військово-морських сил, ефективність застосування сил (військ).

Резюме. В статье рассмотрены вопросы определения перечня задач, которые должны ставиться перед военно-морскими силами для обеспечения защиты экономической деятельности государства на море, и на основании анализа существующего научно-методического аппарата сформулирована научная задача исследования, которая заключается в усовершенствовании методического аппарата оценивания эффективности применения сил (войск) военно-морских сил для защиты экономической деятельности государства на море.

Ключевые слова: Защита экономической деятельности государства на море, задачи применения военно-морских сил, эффективность применения сил (войск).

Resume. In the article is considered some questions about the determination of list of tasks which must depend upon naval forces for providing of defence of state economic activity at sea, and on the basis of analysis of existent scientific methodology is formulated the scientific task of research which consists of improvement of methodical technique of evaluation of efficiency of naval forces employment for providing of defence of state economic activity at sea.

Keywords: Defence of state economic activity at sea, tasks of naval forces employment, efficiency of forces employment.

Постановка проблеми. Результати економічних реформ, що проведені у державі Шрі-Ланка протягом останніх років, дають можливість зробити позитивні висновки про правильність того стратегічного напрямку, який було обрано в розвитку суспільства, держави та продовженні курсу економічних реформ. Цілеспрямована та достатньо ефективна військово-морська діяльність розширює можливості уряду щодо забезпечення зростання показників в економічній та інших сферах, які безпосередньо впливають на розвиток держави.

Аналіз досвіду діяльності військово-морських сил провідних країн світу та багатьох інших морських держав у другій половині XX – на початку XXI століть свідчить про зростання ролі та місця флотів у забезпеченні економічних та зовнішньополітичних інтересів держави на морі [1-4].

У сучасних умовах, коли збільшується залежність економічного потенціалу держав від використання ресурсів Світового океану, відбувається постійне зростання злочинної діяльності на морі з боку угруповань морських піратів, терористів та інших незаконних

формувань, які можуть суттєво впливати на стан захищеності морських перевезень, рибальства, нафтогазодобувних платформ та інших об'єктів економічної діяльності на морі. Це й обумовило проблему у практичній діяльності військово-морських сил (далі – ВМС), яка у загальному вигляді полягає, з одного боку, у необхідності мати конкретні й обґрунтовані рекомендації щодо порядку застосування сил для захисту економічної діяльності на морі, а з іншого боку, у відсутності на цей час докладно розроблених та обґрунтованих положень щодо дій сил флотів під час виконання таких завдань. Зазначена проблема безпосередньо впливає на ефективність виконання тих практичних завдань, що покладаються на ВМС та стосуються захисту економічної діяльності держави на морі, зокрема і для ВМС такої морської держави, як Шрі-Ланка [5].

Ступінь розробленості проблеми.

Розгляду підходів до вирішення даної проблеми присвячено низку праць. Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор [6-11], засвідчує, що у більшості провідних морських держав основні завдання та загальний порядок застосування сил ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі вказуються у відповідних керівних документах, що регламентують призначення та порядок застосування ВМС [12-16]. Однак ефективність виконання завдань кораблями та підрозділами ВМС, яка, у першу чергу, залежить від наявного складу своїх сил та складу і характеру дій протидіючої сторони, є на сьогодні недостатньою [3-5, 7-11], тому вимагає пошуку шляхів її підвищення.

У той самий час, аналіз результатів досліджень показує, що до невирішених завдань вищезазначеної загальної проблеми відносяться, перш за все, відсутність докладного аналізу переліку самих завдань, які повинні ставитись перед ВМС для забезпечення захисту економічної діяльності держави на морі, аналізу чинників, що впливають на ефективність застосування ВМС під час виконання таких завдань, та відсутність конкретних, науково обґрунтованих напрямів і рекомендацій щодо підвищення ефективності їх використання. Також, до невирішених раніше частин вищезазначеної загальної проблеми відноситься відсутність докладного аналізу існуючого науково-методичного апарату, що може бути використаний для оцінювання ефективності застосування ВМС із захисту економічної діяльності на морі, та відсутність постановки наукового завдання дослідження щодо

удосконалення вказаного науково-методичного апарату.

Метою статті є визначення переліку завдань, які повинні покладатись на ВМС для забезпечення захисту економічної діяльності держави на морі, обґрунтування актуальності обраного напрямку дослідження, визначення об'єкта та предмета дослідження і формулювання наукового завдання дослідження щодо удосконалення вказаного науково-методичного апарату.

Виклад основного матеріалу.

Виходячи із зазначених цілей статті, виклад основного матеріалу передбачає послідовне наведення результатів дослідження за кожною з них.

Аналіз досвіду застосування флотів багатьох держав та керівних документів, що регламентують їх призначення і завдання, показує, що на ВМС покладається низка завдань, які вони повинні виконувати для захисту економічної діяльності держави на морі. Це є також актуальним для ВМС Шрі-Ланки [4].

Так наприклад, у Морській доктрині Російської Федерації на період до 2020 року зазначено, що військово-морський флот РФ "...створює та підтримує умови для забезпечення безпеки морегосподарської діяльності Російської Федерації у Світовому океані, демонстрацію прапору і військової сили, візити кораблів і суден ВМФ, участь у здійснюваних світовим співтовариством військових, миротворчих і гуманітарних акціях, що відповідають інтересам Російської Федерації" [3]. У цьому ж джерелі вказуються основні види ("функціональні напрямки") морської діяльності, які можуть потребувати захисту із застосуванням військово-морських сил, зокрема: морські перевезення; освоєння і збереження ресурсів Світового океану; ведення наукової діяльності в Світовому океані.

Як відомо, нині на території Шрі-Ланки за підсумками проведених у попередні роки заходів та дій із знешкодження терористичних угруповань практично повністю виключено будь-які прояви діяльності, що загрожують національній безпеці. Однак не можна стверджувати про відсутність потенційних загроз національній безпеці, особливо з урахуванням зростання міжнародного тероризму та піратства на морі.

Відомо, що як острівна держава Шрі-Ланка значною мірою залежить від міжнародної торгівлі. Розташування республіки в Південній Азії обумовлює потребу як і для більшості країн регіону у захисті від тероризму

і піратства. Окрім того, контрабанда торговельно-промислової продукції від країни до країни і від регіону до регіону стала спільною проблемою багатьох держав. Тому, зараз Шрі-Ланка намагається мінімізувати вплив вказаних негативних явищ шляхом зміцнення захисту свого узбережжя, портової системи, міжнародного судноплавства і законної економічної діяльності в територіальних водах та виключній (морській) економічній зоні держави.

Надзвичайна важливість підвищення ефективності захисту економічної діяльності держави на морі обумовлена тим значенням, яке відіграє морська економічна діяльність для Шрі-Ланки вже сьогодні і прогнозоване її зростання у майбутньому. Важливість економічних ресурсів, розміщених у територіальному морі та виключній (морській) економічній зоні держави, обумовлена й тим, що їх площа майже у двадцять разів перевищує площу сухопутної (острівної) частини країни. Захист економічної діяльності держави на морі є важливим пріоритетом державної політики [5].

Як відомо, острів Шрі-Ланка розміщений практично у центрі Індійського океану, який відіграє важливу роль у економічному і соціально-політичному розвитку країн регіону. Сьогодні Індійський океан характеризується значною кількістю торговельних шляхів та великих портів, інтенсивністю океанських перевезень, а також – співпрацею та конкурентною боротьбою регіональних та світових супердержав. На фоні цієї традиційної боротьби зростають загрози, пов'язані з тероризмом, контрабандою зброї та наркотиків, торгівлею людьми, піратством, які суттєво впливають на безпеку морських шляхів у регіоні. Зараз безпека перевезень в Індійському океані знижується через піратські напади, які здійснюються в акваторіях поблизу узбережжя Сомалі. Не дивлячись на зусилля міжнародної спільноти з розгортання військових підрозділів у регіоні, зокрема значної кількості бойових кораблів та літальних апаратів корабельного та берегового базування, загроза піратських нападів не знижується. Таким чином, проблема підтримання безпеки і стабільності в регіоні суттєво впливає на свободу пересування суден і забезпечення безперервності морських перевезень.

Аналіз вищезазначеного, дозволяє стверджувати про наявність невідповідності у практиці, яка полягає, з одного боку, у відсутності на сьогодні обґрунтованих рекомендацій щодо переліку завдань та порядку застосування сил (військ) ВМС для захисту

економічної діяльності держави на морі з урахування сучасних та прогнозованих загроз, а з іншого боку, – у необхідності мати такі науково обґрунтовані рекомендації. Це й обумовлює актуальність даного дослідження.

Таким чином, проблема в загальному вигляді полягає в необхідності розроблення положень щодо завдань та способів застосування сил (військ) ВМС для захисту судноплавства та виробничої діяльності у визначених районах океану. Необхідність вирішення цієї проблеми обумовлена практичними потребами у захисті економічної діяльності держави на морі та, відповідно, раціонального використання наявних ресурсів, зокрема сил та засобів ВМС, для здійснення вказаної діяльності. З іншого боку, розв'язання вищевказаної невідповідності у практиці потребує відповідного науково-методичного апарату. Проте, попередньо проведений аналіз існуючих методичних підходів до оцінювання ефективності застосування сил (військ) ВМС дозволяє зробити висновок, що на даний момент існує певна невідповідність у науці, яка полягає, з одного боку, у необхідності мати відповідний методичний апарат оцінювання ефективності застосування сил (військ) ВМС під час виконання завдань із захисту економічної діяльності держави на морі з урахуванням комплексного підходу до захисту всіх видів такої діяльності в умовах сучасних і прогнозованих загроз, а з іншого боку – у відсутності на сьогодні такого методичного апарату.

В наукових працях та останніх дослідженнях за подібною тематикою розпочато дослідження питань теорії застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі. Однак, у даних працях невіршеними частинами загальної проблеми є: розроблення положень із захисту економічної діяльності держави на морі застосуванням сил (військ) ВМС, зокрема конкретного переліку завдань їх застосування; визначення доцільних способів застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі; визначення можливих напрямків та конкретних заходів з підвищення ефективності застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі.

Загальною метою дослідження є визначення шляхів підвищення ефективності застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі. При цьому, об'єкт даного дослідження – застосування сил (військ) ВМС для захисту

економічної діяльності держави на морі, а предмет дослідження – ефективність застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі. Обраний напрямок дослідження тісно пов'язаний з вимогами документів з планування розвитку держави та їх ВМС [5].

Аналіз досвіду дій флотів та поглядів іноземних і вітчизняних фахівців на застосування сил (військ) ВМС щодо захисту економічної діяльності на морі, існуючих і прогнозованих загроз, дозволив визначити такі основні завдання застосування сил ВМС в інтересах захисту економічної діяльності держави на морі:

захист національних та міжнародних морських комунікацій у територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні держави та у інших визначених районах океану, підтримка морського суверенітету і територіальної цілісності;

захист критичних об'єктів портів з моря та на узбережжі від терористичних та інших злочинних дій;

запобігання, недопущення та мінімізація протизаконних дій щодо інших елементів морської інфраструктури, інших державних і недержавних об'єктів економіки на узбережжі, на островах, на морі;

ведення боротьби з незаконними збройними формуваннями, тероризмом, піратством, контрабандою, розповсюдженням зброї і торгівлею наркотиками, що здійснюються в територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні держави та в інших визначених районах океану;

контроль та протидія незаконному рибальству, збору корисних морських водоростей в територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні держави;

захист прибережного, океанського рибальства, глибоководного рибальства та рибальських господарств, збору корисних морських водоростей в територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні держави та за їх межами;

захист енергетичних ресурсів на континентальному шельфі й у виключній (морській) економічній зоні, у тому числі захист від несанкціонованих дій проти нафтодобувних та інших морських стаціонарних і пересувних платформ;

охорона підводних трубопроводів, кабелів та іншого підводного обладнання, захист діяльності щодо їх встановлення (демонтажу) та обслуговування;

У ході виконання вищезазначених завдань в якості додаткових можуть виконуватися й інші завдання:

зміцнення дипломатичних зв'язків з дружніми державами регіону та іншими державами з використанням військово-морської дипломатії;

надання допомоги під час проведення пошуково-рятувальних операцій;

екологічний контроль довкілля в районі виконання завдань;

участь в гуманітарних операціях та операціях із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Ці завдання можуть уточнюватись і мають бути використані для формалізації процесу застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі, яка необхідна для здійснення розроблення науково-методичного апарату для забезпечення цього дослідження.

Відсутність на сьогодні докладно розроблених науково-методичних підходів до порядку оцінювання ефективності застосування ВМС для захисту економічної діяльності на морі, зокрема системи показників оцінювання ефективності та математичних залежностей і порядку та послідовності визначення їх значень, вимагає формулювання наукового завдання дослідження щодо удосконалення вказаного науково-методичного апарату.

Виходячи з невідповідності, яка існує в науці, сутність наукового завдання дослідження полягає у розробленні (удосконаленні) методики оцінювання ефективності застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі та розробленні і обґрунтуванні за її допомогою рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування сил (військ) ВМС. Для вирішення наукового завдання у подальших дослідженнях слід вирішити такі часткові завдання дослідження: провести аналіз чинників, що впливають на ефективність застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі; удосконалити методичний апарат оцінювання ефективності застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі; розробити та обґрунтувати рекомендації щодо підвищення ефективності застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі.

Висновки.

1. Виявлено невідповідність у практичній діяльності ВМС, яка полягає, з одного боку, у

відсутності на сьогодні обґрунтованих рекомендацій щодо переліку завдань та порядку застосування сил (військ) ВМС в інтересах забезпечення безпеки економічної діяльності держави на морі з урахування сучасних та прогнозованих загроз, а з іншого боку, – у необхідності мати такі науково обґрунтовані рекомендації, що й обумовило актуальність даного дослідження.

2. На підставі аналізу досвіду дій флотів та поглядів іноземних і вітчизняних фахівців на застосування сил (військ) ВМС щодо захисту економічної діяльності на морі, існуючих і прогнозованих загроз, визначено основні завдання застосування сил в інтересах захисту економічної діяльності держави на морі.

3. Сформульовано невідповідність у науці, вирішення якої обумовлює необхідність розв'язання відповідного наукового завдання. Ця невідповідність у науці полягає, з одного боку, у необхідності мати відповідний методичний апарат оцінювання ефективності застосування сил (військ) ВМС під час виконання завдань із захисту економічної діяльності держави на морі з урахуванням комплексного підходу до захисту всіх видів такої діяльності в умовах сучасних і прогнозованих загроз, а з іншого боку – у відсутності на сьогодні такого методичного апарату.

4. Сформульовані мета, об'єкт та предмет дослідження, а також наукове завдання дослідження, вирішення якого дозволить надати обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі.

Перспективами подальших досліджень за даним напрямком є аналіз чинників, що впливають на ефективність застосування сил (військ) ВМС для захисту економічної діяльності держави на морі, та порядку оцінювання вказаної ефективності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горшков С.Г. Морская мощь государства. Изд. 2-е, доп. – М.: Воениздат, 1979. – 416 с.
2. U.S. Naval Strategy in the 1990s. Selected Documents. Naval War College Newport Papers, № 27 / Editor John B. Hattendorf. – Newport: Naval War College, 2006.
3. Чорноморський флот Росії: історический очерк / Осякин В.И., Муравьев А.В., Горбачев С.П., Морозов Г.С. и др. / Под ред. В.П. Комоедова. – Симферополь: Таврида, 2002. – 464 с.
4. Bush, Steve. British warships and auxiliaries. – Cornwall: Maritime books, 2012. – 112 p.
5. Mahinda Chintana. Vision for the Future, 2010. – 104 p.
6. Капитанец И.М. Флот в войнах шестого поколения. Взгляды на концептуальные основы развития и применения флота России. – Москва: Вече, 2003. – 480 с.
7. Доценко В.Д., Доценко А.А., Миронов В.Ф. Военно-морская стратегия России / Под общ. ред. В.Н. Щербакова. – М.: Эксмо, 2005. – 832 с.
8. Дорогин В.Ф. Морская деятельность и геэкономическое возрождение России // Военная мысль. – 2003. - №8. – С.3-10.
9. Яким'як С.В. Сучасні концепції застосування ВМС у контексті виконання завдань щодо захисту і просування національних інтересів // Военна історія. – 2005. – № 1-2. – С. 62-75.
10. Яким'як С.В. Возможні форми і способи застосування Військово-Морських Сил Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях / Руснак. І.С., Кохно В.Д. Міжнародна миротворча діяльність у системі забезпечення національної безпеки України: Монографія. – Київ: Національна академія оборони України, 2007. – С. 153-155 (204с.).
11. Яким'як С.В. Тенденції розвитку міжнародного тероризму та можливі шляхи підвищення ефективності протидії тероризму на морі/ Матеріали міжгалузевої науково-практичної конференції «Застосування військово-морських сил у боротьбі з тероризмом на морі: завдання, можливості, способи дій», 25 травня 2006 року, Національна академія оборони України. – Київ, 2006. – С. 54-58 (127с.).
12. Cooperative Strategy for 21st Century Seapower. – Washington, D.C.: Department of U.S. Navy, 2007.
13. Allied Joint Maritime operations (AJP-3.1). – NATO, Supreme Headquarters Allied Powers Europe, Belgium, 2005.
14. Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года, утвержденная указом президента Российской Федерации от 27 июля 2001 года № Пр-1387 // Морской сборник. – 2001. – № 9.
15. Основы политики РФ в области военно-морской деятельности на период до 2010 года, введенные в действие Указом Президента РФ от 04.03.2000 г. // Морской сборник. – 2000. – № 4.
16. Australian maritime doctrine. – Canberra: Department of Defence, Navy Headquarters, Sea Power Centre, 2000. – 176 с.

*Рецензент: Яким'як – к.військ.н., НУО України.
Поступила в редакцію 12.03.13*